

Ricardo Etxepare

(CNRS-UMR5478)

Menpeko infinitiboak eta urruneko komunztadura

0. Sarrera

Lan honek euskararen menpeko infinitiboak ditu aztergai. Zehazkiago, haiekin sortzen den komunztadura fenomeno bat, hemen urruneko komunztadura deituko dudana. Mintzagai izango dudan fenomenoak (1)-(3)-koa da. (1)-(3)-ko perpausetan, perpaus nagusiko laguntzaileak komunztadura egin dezake berez perpaus berekoa ez den argumentu batekin, menpeko infinitiboaren objektuarekin alegia:

- (1) a. [Nobela beltzak irakurtzea] gustatzen zaio
b. [Nobela beltzak irakurtzea] gustatzen zaizkio
- (2) a. Uko egin dio [kalteordainak eskatzeari]
b. Uko egin die [kalteordainak eskatzeari]
- (3) a. [zu bisitatzen] segitzen ?du
b. [zu bisitatzen] segitzen zaitu

(1)-eko eta (3)-ko perpausari erreparatuz gero, ohartuko gara aditz nagusiaren laguntzaileak hautazkoa iduri duen komunztadura egiten duela infinitiboaren barneko objektuarekin. (2)-koei begiratuaz berriz, laguntzaileak datiboz markaturiko menpeko infinitiboarekin egiten du, baina numero tasuna, infinitiboaren barneko objektuak bezala, pluralekoa duela. Fenomenoak hautazkoa badirudi ere, ez da beti posible. Urruneko komunztadurak baldintza jakin batzuk bete behar ditu. Baldintza horiek zein diren argitzea du lan honek helburu.

Urruneko komunztadura, hasteko, ez da fenomeno bakuna. Har ditzagun (3)-ko perpausak. Perpausok erakusten dutenez, urruneko komunztadurak euskaraz pertsona eta numeroa uki ditzake. (1)-(2)-ko etsenpluak horrenbestez, komunztadura klase horren areagoko erakusgarri bat besterik ez dirudite: pertsona tasuna hirugarrenekoa den kasua. Halakoetan ordea, hirugarrena ez den pertsona batekin komunztadura egitea ez da posible:

- (4) a. [e zu bisitatzea] gustatzen zait
b. [e zu bisitatzea] gustatzen *zatzaizkit

(4)ren gramatikaltasun eza *gustatu* aditzak ezartzen dituen komunztadura baldintzetatik segitzen dela emanen luke:

- (5) ??neri zu gustatzen zatzaizkit

Gauzak, halabaina, ez dira hain sinpleak: batetik, pertsona komunztaduraren eransketak ez du beti aditzak berak duen komunztatze ahalmena bortxatzen. Har, esate baterako, honako kasuak:

- (6) a. [(zu) ikustea] atsegin zaio
b. [(zu) ikustea] atsegin *zatzaizkio
c. (zu) atsegin zatzaizkio
- (7) a. [ni ikustea] atsegin zaio
b. [ni ikustea] atsegin *natzaio
c. ni atsegin natzaio

(6) eta (7)ko kasuak bezala, beste menpeko infinitibo batzuk urruneko numero komunztadura baimentzen dute, baina ez lehen edo bigarren pertsonako pertsona komunztadura:

- (8)² a. [e zu/zuri bisitatzea] aztertu du/*zaitu/*dizu
b. [e zu/zuri bisitatzea] adostu/hitzartu du/*zaitu/*dizu
c. [e zu/zuri bisitatzea] aukeratu du/*zaitu/*dizu
d. [e zu/zuri bisitatzea] errefuxatu du/*zaitu/*dizu
e. [e zu/zuri bisitatzea] damu dut/*zaitut/*dizut
f. [e zu/zuri bisitatzea] aintzat hartu *zaituzte/*dizute

¹ Jardun eta jarraitu aditzek pertsona eta numero komunztadura egin dezakete infinitiboaren objektuarekin, baldin objektua infinitibotik ateratzen badugu:

(i) a. Zuri, urtetan jardun dizugu [e e bisita egiten]
b. Zuri, jarraitu egingo dizugu [e e bisita egiten]

Lotu eta iraun-en kasuan, ateraketa bera txarra da. Ikus honetaz 2.1 atala.

- (9) a. [e nobelak argitaratzea] aztertu dute/dituzte
 b. [e nobelak argitaratzea adostu/hitzartu dute/dituzte
 c. [nobelak argitaratzea] aukeratu dute/dituzte
 d. [e nobelak argitaratzea] errefuxatu dute/dituzte
 e. [e nobelak argitaratzea] damu dute/dituzte
 f. [e nobelak argitaratzea] aintzat hartu dute/?dituzte

(6)-(9) kasuek erakusten dute numero hutsezko komunztadura pertsona+numero komunztaduratik bereizi behar dela, ez dela haren azpikaria. Lan honetan saiatuko naiz erakusten urruneko pertsona+numero komunztadurak, euskaraz, hizkuntza erromantzeetako (tartean Gaztelaniako) klitikoaren igoeraren propietateak dauzkala, eta numero komunztadurak berriz, bestelako propietateak dituela. Bi komunztadura hauen portaera desberdina deskribatzea da lan honen helburua. Datuen eztabaida teorikoa alde batera uzten da, baina ikus Etxepare (2003b).

1. Predikatu klaseak eta urruneko komunztadura

Atal honetan urruneko komunztadura onartzen duten aditzen sailkapen bat egingo dugu, numero komunztadura hutsa eta numero+pertsona komunztadura egiten duten aditzak bereiziaz.

1.1. Kontrol hertsiko aditzak

Kontrol hertsiko aditzak bi klasetan banatuko ditugu: batetik partizipiozko osagarria hartzen duten aditzak, modua adierazten dutenak; eta bestetik postposizio bat buru duten infinitibozko osagarriak hartzen dituztenak.

1.1.1. Partizipiozko osagarria duten aditzak

Partizipiozko osagarriak dituzten egiturak, denak ere oinarritzko modalitatea erakusten dutenak, urruneko komunztadura deitu dugun hori behartzen dute, hala pertsonan nola numeroan:

- (10) a. [e hura ikusi] behar/nahi dugu
 b. [e zu ikusi] behar/nahi *dugu
 c. [e zu ikusi] nahi zaitugu
- (11) a. [e hari lagundu] behar/nahi *dugu/diogu
 b. [e zuri lagundu] behar/nahi *dugu/dizugu

- (12) a. Posible *dugu [e zu ikusi]
b. Posible zaitugu [e zu ikusi]
- (13) a. Posible ??dugu [e zuri lagundu]
b. Posible dizugu [e zuri lagundu]
- (14) a. [e zu ikusi] ahal *dugu/zaitugu
b. [e zuri lagundu] ahal *dugu/dizugu
- (15) a. Ezin *dugu[e zu aurkitu]
b. Ezin zaitugu [e zu aurkitu]

Proposatu izan da modua adierazten duten perifrasi hauek, bi perpausetako azpiko egitura batetik abiatuz, birranalisi prozesu bat jasaten dutela (Ormazabal, 88; Goenaga, 03; Artiagoitia, 03). Birranalisiaren hipotesian barrendu gabe, ohartzekoa da laguntzaileak, ikusiko ditugun beste kasuetan ez bezala nahitaez egiten duela komunztadura menpeko aditzaren argumetuekin. Wurmbrand-ek (1998) proposatu du, orohar, perifrasi hauek zinez perpaus bakarra osatzen dutela, zeinetan goiko aditz modalak aditz sintagma mailako beste osagarri bat aukeratzen duen. Osagarriak partizipiozkoak izateak hipotesi hori bermatzen du. Gure helburu deskriptibo xumeen baitan, esan behar den gauza bakarra da modu perifrasi hauek direla numero eta numero+persona komunztadura beti behartzen duten aditz bakarrak (ikus baitaere 2.4. atala).

1.1.2. Aspektu aditzak

Aspektu aditzak klase posible guzietan banatzen dira: badira pertsona eta numeroko komunztadura egiten dutenak (*segitu, ekin, utzi, ari izan, hasi eta ibili* (15-22)); batere komunztadurarik onartzen ez dutenak (*jarraitu, jardun, iraun, lotu, egon*, baina ikus aurrerago) eta azkenik, numero komunztadura bakarrik baimentzen duen aditz bat (*eutsi*).

- (16) a. [e e bisitatzen] segitu zaitugu/dizugu
b. [e zu bisitatzen] segitu zaitugu/*dizugu
c. [e zuri bisitatzen] segitu *zaitugu/dizugu
d. [zu/zuri bisitatzen] segitu dugu

- (17) a. [e nobelak irakurtzeari] ekin diot/diet
b. [e e bisitatzeari] ekin dizu/zaitu
- (18) a. [e nobelak irakurtzeari] utzi dio/die
b. [e e bisitatzeari] utzi dizu/zaitu
- (19) a. [ni aspertzen] ari ?zinen
b. [e aspertzen] ari ninduzun
- (20) a. Komatik atera eta berehala, [gu ezagutzen] hasi ?zen
b. Komatik atera eta berehala, [e ezagutzen] hasi gintuen
- (21) a. Laster bukatuko du [e zu janzten]
b. Laster bukatuko zaitu [e janzten]
- (22) a. [e zu toreatzen] ibili dira
b. [e zu toreatzen] ibili zaituzte

(16-22) etsenpluetan, aspektuzko aditzaren laguntzaileak menpeko postposizio sintagmaren barneko objektuarekin (datibo nahiz absolutiboarekin) komunztadura egiten du.

Aspektuzko aditzen artean ez dute batere urruneko komunztadurarik onartzen³, itxura batean, *jarraitu* (azken hau hiztunen arabera), *jardun*, *iraun*, *lotu*, eta *egon* aditzek:

- (23) a. [e nobelak argitaratzen] jardun du/*ditu
b. [e nobelak argitaratzen] jarraitu du/(??)ditu
c. [e nobelak argitaratzen] iraun du/*ditu
d. [e nobelak argitaratzeari] lotu zaio/*zaie
- (24) a. [e zu bisitatzin] jardun *zaitu
b. [e zu bisitatzin] jarraitu *zaitu
c. [e zu bisitatzin] iraun *zaitu
d. [e zu bisitatzeari] lotu *natzaizu

² Azken multzo honetan, aspektu aditz zenbaitekin gertatzen den fenomeno bera aurkitzen dugu. Kondizio batzuen pean, aditz batzuek urruneko komunztadura onartzen dute. Har esate baterako galerazi eta lagundu:

(i) a. Aipatu dizkidazun lan horiek, aspaldi lagundu genizkion egiten, baina ez digu eskertu ere egin
b. Nobela txepel horiek, irakurtzen galerazen dizkiogu, baina ez du etsitzen

Egon aditzarekin ere ezin da:

- (25) a. [e zu ikusten] egon zen
b. [e zu ikusten] egon *zintuen

Egon aditza NOR formaz jokutzen da. Printzipioz ez dirudi *ari izan* edo *hasi* aditzen portaeratik oso urruti, hauek ere NOR laguntzaile bat hartzen baitute normalki menpeko infinitiboekin. *Ari izan*, *ibili* eta *hasi* aditzak, hala ere, NOR-NORK forman joka daitezke, urruneko komunztaduraren fenomenotik at:

- (26) a. Hotz handia ari du
b. Tontoak bezala ibili gaituzte batetik bestera
c. Lana hasi du

Ibili-ren kasuan gainera, nabarmena da NOR-NORK forman aditzaren esanahia (26b)koa dela, eta ez aspektu hutsezkoa. (26b)n *ibili* aditzak badu erantsizko ezaugarri semantiko bat, NOR formako *ibili*-rekin konparatuaz : objektua manipulatu gertatzen da NOR-NORK formarekin, aditza ia *erabili*-ren kide bilakatzeraino. Ezaugarri hori mantendu egiten da urruneko pertsona+numero komunztadura onartzen duen NOR-NORK formako *ibili* aditzean. Ikusiko dugun bezala, numero+pertsona urruneko komunztadura estuki lotua dago *edun*-en presentziarekin. *Edun* laguntzailerik ezin har dezaketzen predikatuek ez dute urruneko numero+pertsona komunztadura ahalbidetzen (ikus 2.1. atala).

Azkenik *eutsi* aditzak numeroa onartzen du, baina nekez pertsona:

- (27) a. Argitaletxeak [nobela beltzak argitaratzeari] eutsi dio/die
b. [e zuri laguntzeari] eutsi dio/??dizu/*zaitu

1.1.3. Bestelako kontrol hertsiko egiturak

Kontrol hertsia barnean, badira aspektuzkoak ez diren aditzak aldaera batzuetan urruneko komunztadura baimentzen dutenak. Beste hizkuntzetan berregituraketa aditzen sailean egoten dira (Wurmbrandt, 1998 eta bertako erreferentziak): *saiatu*, (*ez-*) *asmatu*, *jakin* eta *probatu* (+-tzen).

- (28) a. Saiatuko gara [e zu jendartean aurkitzen]
b. Saiatuko zaitugu [e e jendartean aurkitzen]

- (29) a. Saiatu gara [e zuri hori ematen]
b. Saiatuko dizugu [e e ematen]
- (30) a. Horrenbeste jenderen artean, ez dugu [e zu aurkitzen] asmatu
b. Horrenbeste jenderen artean, ez zaitugu [e (zu) aurkitzen] asmatu
- (31) a. Denda horretan, [e zu ondo tratatzen] jakin ?dute
b. Denda horretan, [e (zu) ondo tratatzen] jakin zaituzte
- (32) a. [e harri hura altxatzen] probatu dute
b. [e zu altxatzen] probatu dute
c. [e zu altxatzen] probatu zaituzte

Kontrol hertsiaeren barnean kokatzen diren beste hiru aditz, *ahantzi/ahaztu* - (+-tzea), *gogoratu* (iragankorra), eta *ikasi*, numero komunztadura egin dezaketek bakarrik (urrunekoari dagokionean):

- (33) a. Denda horretan, [e (zu) ondo tratatzen] ikasi dute/*zaituzte
b. Denda horretan, [e (zu) ondo tratatzea/-tzen] ahantzi dute/*zaituzte
c. Denda horretan, [e (zu) ondo tratatzea] gogoratu dute/*zaituzte
- (34) a. [e alfabeto desberdinak irakurtzen] ikasi dute/dituzte
b. [e liburuak ekartzea/-tzen] ahantzi dute/dituzte
c. [e liburuak ekartzea] gogoratu dute/dituzte

Ez dute urruneko komunztadurarik onartzen *ausartu* eta *ahalegindu* aditzek (ikus *egon* aspektu aditzaz esandakoa):

- (35) a. Ausartu dira [e gu iraintzen/tzera]
b. Ausartu *gaituzte [e gu iraintzen/tzera]
c. Ausartu dira [e guri laguntzen/tzera]
d. Ausartu *digute [e guri laguntzen/tzera]
- (36) a. [e guri laguntzen] ahalegindu dira
b. [e guri laguntzen] ahalegindu *digute
c. [e gu aurkitzen] ahalegindu dira
d. [e gu aurkitzen] ahalegindu *gaituzte

NOR-NORI-NORK aditzek ez dezakete urruneko pertsona komunztadurarik egin. Jakina denez, egitura ditransitiboetan, absolutiboari dagokion argumetuak ezin du hirugarren pertsonaz bestelakoa izan (Albizu, 98; Ormazabal eta Romero, 98; besteak beste). Numeroari dagokionean, kontrol hertsiko *-t(z)en* aditzek urruneko komunztadura ahalbideratzen dute:

- (37) a. [e nobelak argitaratzen] utzi didate/dizkidate
 b. [e nobelak argitaratzen] irakatsi didate/dizkidate
 c. Xalbadorri [e bertso eder haiek botatzen] entzun/aditu genion/genizkion

Kontrol hertsiaeren barnean, NOR-NORI-NORK aditzen menpeko *-tze*ko infinitiboak daude. Sail hau banatua agertzen da baitaere, numero komunztadura onartzen dutenen eta ez dutenen artean:

- (38) a. [e Errioxako ardoak erosteko] abisatu dio/*dizkio
 b. [e Errioxako ardoak erosteko] erantzun dio/*dizkio
 c. [e Errioxako ardoak ez erosteko] ohartarazi dio/*dizkio
 d. [e Errioxako ardoak erosteko] erregutu dio/*dizkio
- (39) a. [e nere liburuak itzultzeko] eskatu diot/dizkiot
 b. [e nere liburuak ekartzeko] agindu diot/dizkiot
 c. [e nere liburuak irakurtzeko] gomendatu diot/dizkiot
 d. [e nobelak argitaratzeko] proposatu diot/?dizkiot

Azkenik, inolako urruneko komunztadurarik onartzen ez duten aditzak daude³:

- (40) a. [e nobelak irakurtzera] jo/egin du/*ditu azkenaldian
 b. Jai du/*ditu [e nobelak irakurtzen]
 c. Zail du/*ditu [e nobelak irakurtzen]
 d. [e nobelak irakurtzen] galerazi dit/??dizkit
 e. [e goxokiak jaten] irabazi diot/*dizkiot
 f. [e nobelak erosten] lagundu diogu/*dizkiogu

³ « Hautazko kontrola » terminoaz subjektu lexikalizatua ager dezaketen infinitiboak hartzen dituzten predikatuak biltzen ditugu. Sailkapen xeheago baterako, ikus Landau (1999).

1.2. Hautazko kontrol egiturak

Hautazko kontrol egituretan⁴ (Bouchard, 84; Hornstein, 99; Landau, 99; San Martin, 01, besteak beste), banaketa berbera aurkitzen dugu. Badira numero eta pertsona komunztadura ahalbideratzen duten aditzak, numeroa bakarrik baimentzen dutenak, eta ez bata ez bestea onartzen ez dutenak ere. Hasi gaitzen NOR egiturekin. NOR egituretan, zeinetan menpeko infinitiboa aditzaren argumentu bakarra den, urruneko numero komunztadura posible da *falta izan* eta *komeni izan* aditzekin, igoera aditzak direnean. Ezinezkoa da eventua-izaerako subjektu jokatu gabea hartzen duen *gertatu* aditzarekin, ez eta *falta izan* eta *komeni izan* aditzekin ere, hauek kontrol egiturazkotzat jo ditzakegunean (ikus 2.4 atala):

- (41) a. edariak garaiz iristea falta da/dira
b. edariak garaiz iristea komeni da/dira
c. edariak garaiz iristea gerta liteke/*litezke
- (42) a. [e bertan edariak erostea] falta da/??dira
b. [e bertan edariak erostea] komeni da/??dira

(41)-en erako igoera aditzak alde batera utziko ditugu lan honetan.

NOR-NORI egiturek, beren aldetik, ez dute urruneko pertsona komunztadurarik onartzen, bai ordea numerokoa:

- (43) a. [e nobelak argitaratzea] komeni/axola/falta/atsegin zaio/zaizkio
b. [e zu ikustea] komeni/axola/falta/atsegin *zatzaizkio
- (44) a. Gustatzen/Bururatu/Kostatu zaio/zaizkio [e nobelak irakurtzea]
b. Gustatzen/bururatzeko/kostatzen *zatzaizkio [e (zu) ikustea]

NOR-NORI formako laguntzailea hartzen duten zenbait predikatu konplexuk ere urruneko numero komunztadura egin dezakete:

⁴ Hemen, infinitiboa ez da ergatibo kasuan agertzen, subjektua izenki hutsa bada galdetzen duen bezala:

(i) Horrek/*hori atentzioa ematen dit

Infinitibozko subjektuaren kasuan kasua erkatzen duen beste elementu bat proposatzera behartuta gaudela ematen du: Edun laguntzailearekin loturiko izenordain isil bat. Isila izatea bestalde derri-gorrezkoa da, (ii) lekuko.

(ii) *Horrek atentzioa ematen dit [e horrela jantzita joatea]

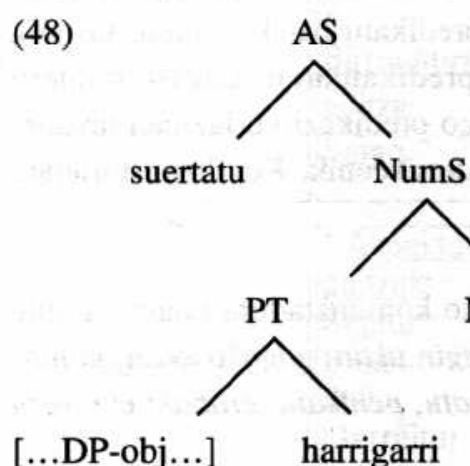
Gai honek lan honen mugak gainditzen ditu.

- (45) a. Harrigarri egiten zait/zaizkit [e gauza horiek entzutea]
 b. Mingarri suertatu zaio/zaizkio [e gauza horiek entzutea]
 c. Sinestezin gertatzen zaio/zaizkio [e gauza horiek entzun beharra]
 d. Ezin jasanezko bihurtu zaio/zaizkio [e gauza horiek entzun beharra]

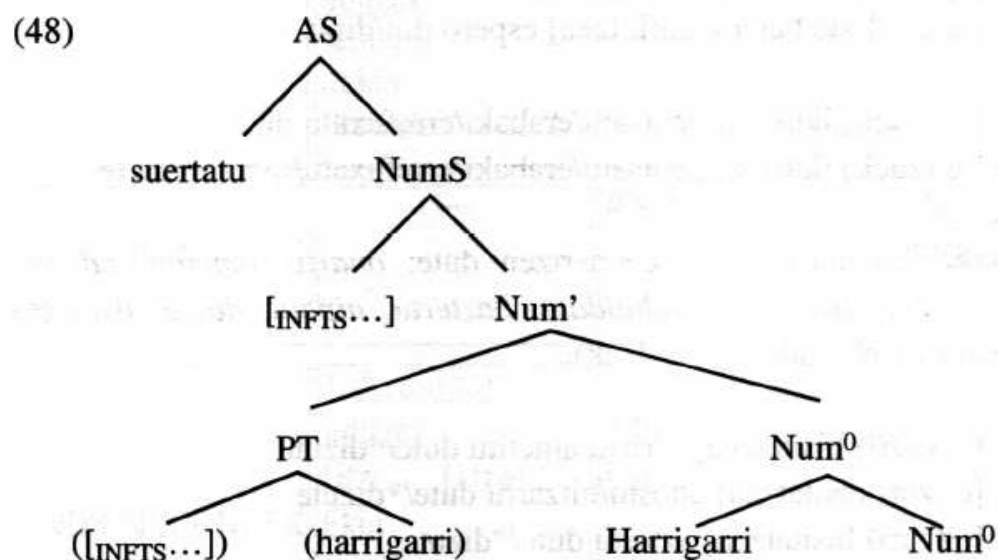
Interesgarria da, hartara, predikatuek numero komunztadura agertzen dutenean urruneko komunztadura desagertzen dela:

- (46) a. *[e gauza horiek entzutea] harrigarria egiten zaizkit
 b. *[e gauza horiek entzutea] harrigarriak egiten zaizkit
- (47) a. *Mingarria suertatu zaizkio [e gauza horiek entzutea]
 b. *Mingarriak suertatu zaizkio [e gauza horiek entzutea]

Egiten badugu, Artiagoitiarekin batera (2003), euskarazko $-a(k)$ morfemak numeroa adierazten duela, goiko datuak esplikatzeke modua aurkitzen dugu: (46-47) kasuetan, $-ak$ numero atzizkiak predikazio erlazioaren gaineko besarkadura du. (48)-eko sintagma egiturak axolazko erlazio sintaktikoak irudikatzen ditu. PT Perpaus Ttipia-ren ordeaz dago (Stowell, 81, 90; Zabala, 93):

Harrigarri predikatua numero morfemari atxekitzen zaio, buru mugimenduz. Infinitiboa bera Numero Sintagmako espezifikatzailera mugitzen da numero tasunak erkatzeko:

Predikatua pluralekoa bada (-ak), infinitiboak ezin ditu komunztadura tasunak erkatu, singularra baita. Predikatua singularrekoa bada, komunztadura erlazioa posible da, baina perpaus nagusiko laguntzaileak ezin du pluraleko numeroa agertu. Konfigurazio honetan, infinitiboaren barneko objektuaren numero tasunak ez daude erlazio lokal batean perpaus nagusiko laguntzailearen numero tasunekin (ikus Etxepare, 2003b). Urruneko komunztadura beraz, blokatua gelditzen da. *Harrigarri* bezalako predikatu batek numero tasunik agertzen ez duenean, infinitiboaren eta predikatuaren arteko numero komunztadurarik ez dago, eta deus ere ez dago predikazio erlazioan urruneko numero komunztadura bloka edo oztopa dezakeenik. Kondizio horietan, urruneko komunztadura posible bihurtzen da.

NOR-NORK formetan, numero eta pertsonako komunztadura onartzen dute *merezi ukan, posible ukan, gorroto ukan, atsegin ukan, gogoko ukan, nahia-go ukan, espero ukan, desio ukan* eta *errefuxatu, pentsatu, erabaki* eta *lortu* aditzek:

- (50) a. [e (zuek) ikustea] *merezi/gogoko/nahiago/gorroto/atsegin/posible/desio* du
b. [e (zuek) ikustea] *merezi/gogoko/nahiago/gorroto/atsegin/posible/desio* zaituzte
- (51) a. [e (zu) ikustea] *espero dut/zaitut*
b. [e adiskide batzuk aurkitzea] *espero dut/ditut*
- (52) a. [e (zuek) ikustea] *pentsatu/erabaki/errefuxatu* du
b. [e (zuek) ikustea] *pentsatu/erabaki/errefuxatu/lortu* zaituzte

Numero komunztadura bakarrik onartzen dute: *onartu, ametitu, adostu, hitzartu, aztertu, aukeratu, eztabaidatu, baztertu, aipatu, damu ukan* eta *suposatu* eta *ekarri* (ondorio ekarleak).

- (53) a. [e (zuri) bisitatzea] *onartu/ametitu dute/*dizute*
b. [e (zuri) bisitatzea] *adostu/hitzartu dute/*dizute*
c. [e (zuri) bisitatzea] *aztertu dute/*dizute*
d. [e (zuri) bisitatzea] *aukeratu dute/*dizute*
e. [e (zuri) bisitatzea] *damu du/*dizu*
f. [e (zuri) bisitatzea] *baztertu du/*dizu*
g. [e (zuri) bisitatzea] *eztabaidatu dute/*dizute*

Kontrol hertsia

NOR	NP-predikatuak 1. <u>Aspektu aditzak</u> : Ari izan Hasi 2. <u>Birregituraketa-aditza</u> : Saiatu	N-predikatuak	*NP-predikatuak 1. <u>Birregituraketa-aditza</u> : Ausartu Ahalegindu 2. <u>Aspektu-aditzak</u> : Egon
NOR-NORK	1. <u>Aspektu-aditzak</u> : Segitu Bukatu Ibili (Jarraitu) 2. <u>Modu-aditzak</u> (+partizipioa): Behar Nahi (edun) Ahal Posible 3. <u>Birregituraketa-aditzak</u> : Asmatu Jakin Probatu	1. <u>Birregituraketa-aditzak</u> : ikasi ahantzi/ahaztu gogoratu	1. <u>Aspektu-aditzak</u> : Jardun (Jarraitu) Iraun 2. <u>Birregituraketa-aditzak</u> : Behartu Animatu Komentzitu 3. <u>Izen+Aditz-predikatuak</u> : Promes egin Galde egin Proba egin
NOR-NORI		Ahaztu/ahantzi	1. <u>Aspektu-aditzak</u> : lotu
NOR-NORI-NORK	1. <u>Aspektu-aditzak</u> : Utzi (+zen) Ekin 2. <u>Birregituraketa-aditza</u> : Irakatsi	1. <u>Aspektu-aditzak</u> : Eutsi	1. <u>Birregituraketa-aditzak</u> : Lagundu Galerazi (+zen) Irabazi

- h. [e (zuri) bisita egitea] aipatu dute/*dizute
  - i. Horrek [e zuri bisita egitea] suposatzen/ekartzen du/*dizu
- (54)
- a. [e nobelak argitaratzea] onartu/ametitu dute/dituzte
  - b. [e nobelak argitaratzea] aztertu dute/dituzte
  - c. [e nobelak argitaratzea] adostu/hitzartu dute/dituzte
  - d. [nobelak argitaratzea] aukeratu dute/dituzte
  - e. [e nobelak argitaratzea] damu dute/dituzte
  - f. [e nobelak argitaratzea] baztertu dute/dituzte
  - g. [e nobelak argitaratzea] eztabaidatu dute/dituzte
  - h. [e nobelak argitaratzea] aipatu dute/?dituzte
  - i. Horrek [e hamar liburu irakurtzea] suposatzen/ekartzen du/ditu

Azkenik, predikatu batzuek ez dute urruneko komunztadurarik onartzen, ez numero eta pertsonakoa, ezta numero hutsezkoa ere:

- (55)
- a. [e langileak lantegitik botatzea] bilatu dute/*dituzte
  - b. Ez dio/*dizkio [e bere liburuak konfiskatzea] barkatuko
  - c. [e liburuak konfiskatzea] bozkatu dute/*dituzte
  - e. [e nobela txarrak ez gehiegi zabaltzea] kontuan izaten dugu/*ditugu

1.3. Taulak

Aditz talde desberdinen portaera ondoko tauletan erakusten da. NP-predikatuak numero eta pertsonako urruneko komunztadura onartzen duten predikatuak dira; N-predikatuak numerokoa bakarrik onartzen dutenak; *NP-predikatuak, ez bata ez bestea onartzen ez dutenak. NOR-NORI-NORK formak hiru sailetan agertzen dira, nahiz eta pertsona komunztadurarik ezin egin. Banaketa honen motibazioa 2.3 atalean dago.

HAUTAZKO KONTROLA

NOR	NP-predikatuak —	N-predikatuak —	*NP-predikatuak Komeni Falta (+izan) Gertatu
NOR-NORK	Merezi Goroto Gogoko Atsegin (+ukan) Maite Nahiago Espero Ahaztu Lortu (+tzea) Errefuxatu Pentsatu Erabaki	Damu (+edun) Maitatu Gorrotatu Eztabaidatu Onartu Aztertu Aukeratu Adostu/hitzartu Baztertu Ukatu Suposatu Ekarri (ondoriozkoa)	Barkatu Bozkatu Bilatu Kontuan izan
NOR-NORI	—	Atsegin Falta Komeni Damutu Gustatu Bururatu Kostatu Ahaztu	—

NOR-NORI- NORK	Eskatu Agindu Proposatu Gomendatu Sujeritu	Eskeini Leporatu Aurpegiratu Iritzi Estimatu	Erregutu Ohartarazi Erantzun Abisatu Deitu
	Galerazi (+tzea) Utzi (+tzea)		

2. Urruneko komunztadura: baldintza semantiko eta sintaktikoak

2.1. Infinitiboekiko komunztadura

Goiko taulak orokortasun batzuk agerian jartzen ditu. Lehenik eta behin, urruneko komunztadura ez da posible NOR erako laguntzaile hutsa hartzen duten aditzekin. Egia da hemen beste faktore batzuk egon daitezkeela tartean: geroago ikusiko dugunez (3. atala), kontrolatzaile bat egotea baitezpadako baldintza ematen du urruneko komunztadura egon dadin, eta NOR saileko *falta/komeni izan* aditzek esate baterako, ez dute kontrolatzailearik agertzen. Badira hiru kasu haatik, garbiak direnak: *ausartu*, *ahalegindu* eta *egon* aditzek kontrolatzaileak badituzte. Subjektu kontrola erakusten duten aditzak dira, eta hala ere ez dute urruneko komunztadurarik erakusten. Zer dute berezia NOR saileko aditzek? Dituzten berezitasunen artean bat bada kontestu honetan axolazko dena, hemen proposatuko dugunez: numero eta pertsona tasun multzo bakarra dakarte, eta berau subjektuarekin lotua dago. Beste hitzetan esanda, NOR-NORK formetan ez bezala, ez dago, subjektua alde batera utzita, komunztadura tasunik perpauseko beste ezein elementu-*rentzako*. Menpeko perpaus jokatugabearen eta laguntzailearen arteko komunztadurak rol bat jokatzen du beste hizkuntzetako urruneko komunztaduran. Har esate baterako Hindia (Mahajan, 89). Hindiz, urruneko numero eta pertsona komunztadura posible da bakarrik menpeko jokatugabeko perpauseko objektuak, jokatugabeko perpausak berak eta laguntzaileak komunztadura ezaugarri berberak badituzte, nolabaiteko komunztadura kate bat osatzen dutela. Ikus (56) (*f* femeninoa da, *m* maskulinoa, *erg* ergatiboa, *inf* infinitiboa, *perf* perfektiboa eta *ir* iragana): (56a)n menpeko infinitiboaren objektuak eta infinitiboak komunztatu egiten dute (biak femenino gisa markatuta daude) eta komunztadura horrek laguntzailearen femeninozko komunztadura dakar. Bestela, laguntzaileak maskulinoaren marka erabiltzen du infinitibozko objektuekin. Urruneko komunztadura ezinezkoa gertatzen da (57b)n bezala, baldin infinitiboaren objektuak eta infinitiboak berak genero komunztadura egiten ez badute. Komunztadura katea, nolabait esateko, etenda gelditzen da. Bestalde, (57a)-k erakusten duen bezala, urruneko komunztadura, hala nola objektuaren eta infinitiboaren artekoa, ez da inondik ere beharrezkoa.

- (56) a. raam-ne roTii khaanii caahii
 Ram(m-erg) ogia-f jan(inf.f) nahi-zuen (perf-ir-f)
 "Ram-ek ogia jan nahi zuen"
- b. *raam-ne roTii khaanii caahaa
 Ram (m-erg) ogia-f jan(inf-f) nahi-zuen (perf-ir-m)
- (57) a. raam-ne roTii khaanaa caahaa
 Ram(m)-ek ogia (f) jan (inf-m) nahi-zuen (perf-ir-m)
- b. *raam-ne roTii khaanaa caahii
 Ram (m-erg) ogia (f) jan (inf-m) nahi-zuen (perf-ir-f)

Laguntzailearen eta infinitiboaren arteko komunztadura ez da nabarmena euskaraz. Aitzitik, iduri luke, batetik, urruneko komunztadura baimentzen duten menpeko infinitibo askoren forma posposizionalak, eta bestetik, urruneko komunztaduraren izateak berak auzitan jartzen dutela. Kontua da, urruneko komunztadura baimentzen duten predikatuak baimentzen ez dituztenekin alderatzen ditugunean, kasu guzietan infinitiboarekin komunztatzeko gaitasunak bereizten dituela. Ohar gaitezen hasteko, urruneko komunztadura, normalki NOR erako laguntzailea hartzen duten aditzekin (aspektu aditz nahiz birregiturazkoekin) ezin dela egin ez bada laguntzailea kasu-komunztadura multzo berri batez emendatuaz. Emendailuzko komunztadura-toki horrek infinitiboarekin komunztatzeko ahalmena dakar, ondorio gisa. Ikus bestela honako kasuak:

- (58) a. [e paperik gabeko etorkina itzularazten] eta [e paperduna zuzengabetzen] saiatu dira
 b. [e paperik gabeko etorkina itzularazten] eta [e paperduna zuzengabetzen] saiatu dituzte
- (59) a. [e etorkin ekuadortarra itauntzen] eta [e marokoarra epaitzen] hasi dira
 b. [e etorkin ekuadortarra itauntzen] eta [e marokoarra epaitzen] hasi dituzte
- (60) a. [e etorkin ekuadortarra itauntzen] eta [e marokoarra jipoitzen] ibili dira
 b. [e etorkin ekuadortarra itauntzen] eta [e marokoarra jipoitzen] ibili dituzte

- (61) a. [e etorkin ekuadortarra izutzen] eta [e marokoarra engainatzen] jakin dute
b. [e etorkin ekuadortarra izutzen] eta [e marokoarra engainatzen] jakin dituzte
- (62) a. [e bere papera eskuratzen] eta [e bere emaztea ekartzen] utzi diote etorkinari
b. [e bere papera eskuratzen] eta [e bere emaztea ekartzen] utzi ? dizkiote etorkinari
- (63) a. Gizajoak [e artikulua zahar bat bukatzeari] eta [e berria idazteari] ekin behar izan zion, aldi berean
b. Gizajoak [e artikulua zahar bat bukatzeari] eta [e berria idazteari] ekin behar izan zien, aldi berean

Emaitza hauek urruneko komunztadura onartzen duten hautazko kontrol saileko aditz guzietan berriro daitezke. Hona hemen multzo bat:

- (64) a. [e loteria tokatzea] eta [e etxadi zikin hori uztea] merezi du/ditu
b. [e negozio handi bat egitea] eta [e enpresa berri bat sortzea] lortu du/ditu
c. [e nobela hori argitaratzea] eta [e beste hura itzultzea] pentsatu du/ditu
d. [e nobela hori argitaratzea] eta [e beste hura egileari itzultzea] aztertu dute/dituzte
e. [e nobela hori argitaratzea] eta [e beste hura egileari itzultzea] hitzartu dute/dituzte
f. [e lagun bat ikustea] eta [e pelikula bat alokatzea] bururatu zaio/zaizkio
g. Enpresak jarri dizkion egitekoen artean, bereziki kostatzen zaio/zaizkio [e produktu bat saltzea] eta [e problema mekaniko bat konpontzea]

Kasu horietan guzietan, pluraleko komunztadura ez da menpeko objektuari dagokiona (objektuak, hemen, singularrean doaz), infinitiboen koordinazioari dagokiona baizik. Ikusiko dugun bezala, urruneko komunztadura onartzen ez duten predikatuek ez dute horrelakorik baimentzen. Infinitiboarekin komunztadura egin ahal izatea ezinbesteko ezaugarri bihurtzen da beraz, aditz bat urruneko komunztadura onartzen dutenen sailean egoteko.

Eman dezagun beraz urruneko komunztadura posible dela bakarrik laguntzaileak, subjektuarekiko komunztaduraz gainera, infinitiboarentzat ere komunztadura tasunak eskura jartzen baditu. Hipotesi hori zuzena bada, badi-ra beste kasu batzuk zeharbide gehiagorik gabe esplikatzen ahal direnak. Horietako bat, Izen+Aditz erako predikatu konplexuekin zergatik ezin den urruneko komunztadurarik izan. *Promestu* bezalako aditz batek urruneko komunztadura baimentzen du. Esanahiaren aldetik haren idekoa den *promes egin* aditzak ordea ez:

- (65) a. [e nere diruak itzultzea] *promestu* dit/dizkit
b. [e nere liburuak itzultzea] *promes egin* dit/*dizkit

Antzeko gauza gertatzen da *galdetu/galde egin* eta *probatu/proba egin* biko-teekin:

- (66) a. [e nere diruak itzultzeko] *galdetu* diot/?dizkiot
b. [e nere diruak itzultzeko] *galde egin* diot/*dizkiot
(67) a. [e harri horiek altxatzen] *probatu* dute/dituzte
b. [e harri horiek altxatzen] *proba egin* dute/*dituzte

Atentzioa eman bezalakoekin ere ezinezkoa da:

- (68) *Atentzioa ematen* dit/*dizkit [e horrelako arropak eramatea]

Izen+Aditz predikatu konplexuetan ageriko izenezko argumentuek ahitu egi-ten dituzte laguntzailearen komunztadura tasun hirukoitzak, eta absoluti-bozko argumentuari dagokion tasun multzoa predikatu konplexuaren parte den izenkiarekin lotzen da. Infinitiboa, horrenbestez, komunztaduratik kanpo gelditzen da. Benetako problema hemen komunztadura dela eta ez predikatu konplexuen alegiazko beste propietateren bat honakoak erakusten du: predi-katu konplexuak datibozko komunztadura egiten duenean infinitiboarekin, urruneko komunztadura posible bilakatzen da, *ukatu* eta *uko egin* pareekin gertatzen den bezala:

- (69) a. [e horrelako liburuak argitaratu izana] *ukatu* du/ditu
b. [e horrelako liburuak argitaratzeari] *uko egin* dio/die

Urruneko komunztadurarik onartzen ez duten taulako beste aditz batzuei begiratzen badiegu, badirudi jeneralizazio berberaren menpe utz dit-zakegula: objektu kontroleko *komentzitu*, *behartu*, *gogatu*, *animatu*, *kilikatu* aditzak bi argumenturekiko komunztadura egiten dute (Goenaga, 84), eta bi

argumentu horiek subjektua eta objektua dira, ez infinitiboa:

- (70) Jonek ni animatu/behartu/gogatu/komentzitu/kilikatu nau [e estudio horiek egitera/ko]

Hemen ere laguntzaileak ez du komunztadura egiten infinitiboarekin, eta urruneko komunztadura, zein nahi dela ere, ezinezkoa da. Beste horrenbeste esan daiteke postposiziodun infinitiboa osagarritzat hartzen duten aditz psikologikoez: *aspertu*, *nekatu*, *oroitu/akordatu*, *damutu* bezalakoez, denak ere *izan* aditzaz jotzen direnak eta menpekoarentzat komunztadura gairik ez dutenak.

Hipotesi berberaren bidez pertzepzio aditzen taldean gertatzen den bereizketa esplika dezakegu. *Ikusi* aditzak ez du urruneko komunztadurarik baimentzen. *Entzun/aditu* aditzek bai:

- (71) a. Mikelek Jon [e kopia horiek kantatzen] ikusi du/*ditu
b. Mikelek Joni [e kopia horiek kantatzen] entzun dio/dizkio

Berriz ere, *ikusi*-ren kasuan izenezko bi argumentuek laguntzailearen komunztatze ahalmen osoa ahitzen dute. Ez dago komunztadurarik infinitiboarekin. *Entzun*-en kasuan berriz, laguntzailea ditrantsitiboa da, eta absolutiboari dagokion atala infinitiboarekin komunzta daiteke.

Aspektu aditzetara etorriaz, *jardun* eta *iraun* inergatibo garbiak ematen dute. Ez dute objekturik hartzen, eta ez dute nahitaez argumentu lokatibo bat hartu beharrik:

- (72) a. Jonek egun osoan jardun du
b. *Jonek hori jardun du
(73) a. Jonek bertan dirau
b. *Jonek hori dirau

Jarraitu-ren kasuan, hiztun batzuentzat ere aditzak ez du izenezko objektu zuzenik hartzen:

- (74) a. Bide horri jarraitu zaio
b. Bide horri jarraitu dio

Beste hiztun askorentzat, berriz, *jarraitu*-k izenezko osagarri zuzenak hartzen ditu :

- (75) Dizipuluak maisuaren lana jarraitu du (beste 20 libururekin osatuaz)

Hiztun hauentzat, urruneko komunztadura posible da. Funtsean, hauentzat *jarraitu segitu*-ren baliokide hutsa baizik ez da.

Urruneko komunztadura ezinezkoa duten hainbat aditz inergatibo sailekoak dira. Hor sartzen dira besteak beste: *jo/egin +tzero*, *jai +edun*, *ondo/gaizki egin +tzen* (62).

- (76) a. Jai du/*ditu [e horiek erosten]
b. *Hori jai du

- (77) a. [e liburuak erostera] jo/egin du/*ditu azkenaldian
b. *Hori jo/egin du (esanahi berberarekin)

- (78) a. Ondo/gaizki egin du/*ditu [e liburu horiek erosten]
b. *Hori ondo egin du/ditu (esanahi berberarekin)

Lagundu eta *galera* (+tzen) aditzen kasuan ere, esan genezake ez dutela zinezko izenezko objekturik hartzen, laguntzailearekin komunztadura egin lezakeenik. *Lagundu*-ren kasuan nabarmena da:

- (79) *Hori lagundu dugu

Lagundu-k espero bezala, ez du infinitiboarekiko numero komunztadurarik onartzen :

- (80) *[e nobela bat argitaratzen] eta [e idatzi bat zuzentzen] lagundu dizkiogu

Bada *lagundu*-ren adiera bat (*sustatu*-ren antzekoa) izenezko objektuak onartzen dituen:

- (81) Proiektu hori diruz lagundu dute

Baina ohargarria da ikustea objektu horren orde ez dezakegula jokatu gabeko perpaus bat izan, posposizioduna :

- (82) *[e handik etortzen] diruz lagundu dute

Bazter-forma gisa, honelakoak eduki ditzakegu, determinatzailedun infinitiboekin:

- (83) ?[e filosofiako liburuak itzultzea] diruz lagunduko omen dute

Eta hain zuzen ere hauetan, urruneko komunztadura posible da:

- (84) ?[e filosofiako liburuak itzultzea] diruz lagunduko omen dituzte

Galerazi aditzak ere *-tzen* eta *-tzea* erako menpeko infinitiboak hartzen ditu. Hor ere, menpeko klase baten eta bestearen izaera komunztadurari buruz ez da berdina. *Galerazi*-k osagarri lokatibo nahiz izenezkoak har ditzake, *-tzen* eta *-tzea* menpekoen ordaintzat har ditzakegunak:

- (85) a. Pilotan ere galeraziko digute hauek
b. Pilota ere galeraziko digute hauek

Bietan, laguntzailea aditz ditransitiboei dagokiena da, hiru argumenturekin komunztatzen den forma bat. Hala ere, biak ez dira berdin portatzen laguntzailearen aldaketa eragiten duten prozesuen aurrean. Inpertsonala posible da (85b) kasuan, baina ezinezkoa (85a)-n.

- (86) a. ??Pilotan galerazi da
b. Pilota galerazi da

Ez dirudi beraz, lokatiboa zinezko objektu gisa portatzen denik. Guri axola zaigun kontuan, lokatiboak ez du zilegiztatzen absolutibo komunztadura, (85-86)-k erakusten duten bezala. Infinitiboetara itzultzen bagara, *-tzen* formak goiko lokatiboak bezala portatzen dira, eta *-tzea* formak izenezko objektuak bezala:

- (87) a. [e pilotan egiten] galerazi digute
b. ??[e pilotan egiten] galerazi da

- (88) a. [e pilotan egitea] galerazi dute
b. [e pilotan egitea] galerazi da

Lagundu-ren kasuan bezala, numero komunztadura infinitiboarekin ezinezkoa da:

- (89) *[e pilotan jokatzan] eta [e dantza egiten] galerazi dizkigute

Konparatu, hartara, urruneko komunztadura onartzen duen *galerazi+tzea* –rekin:

- (90) [e pilotan jokatzeta] eta [e dantza egitea] galerazi digute/dizkigute

Irabazi aditzak urruneko komunztadurarako erakusten duen ezina ere bide honetatik esplikatu daiteke, *horretan irabazi/hori irabazi* pareak kontuan hartzen baditugu. Lehenbiziko formak (-tzen jokatu-gabearekin batean) ez du inpertsonala onartzen, eta infinitiboarekin komunztatzea ere ezinezkoa du:

- (91) a. Pilotan irabazi diote
b. *Pilotan irabazi da
- (92) a. [e pilotan jokatzeta] irabazi diot
b. *[e pilotan jokatzeta] irabazi da
- (93) [e pilotan jokatzeta] eta [e laster egiten] irabazi diot/*dizkiot

Laguntzailearen eta infinitiboaren arteko komunztadura beharrezkoa dela erakusten du antzeko kontraste batek, kasu honetan *eskatu*-erako NOR-NORI-NORK aditzak eta *erregutu*-erakoak bereizten dituenak. Lehen taldeko aditzek urruneko komunztadura baimentzen dute (ikus taula). Bigarren taldekoek berriz, ez. Diferentzia aipatu dugun ezaugarriarekin lotua dago: lehen taldeko aditzek numero komunztadura erakus dezakete infinitiboarekiko; bigarrenekoek ez. Numero komunztadura hau, berriz ere, erakutsian gelditzen da infinitiboak koordinatzen ditugunean:

- (94) a. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] erregutu digute/*dizkigute
b. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] ohartarazi digute/*dizkigute
c. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] erantzun digute/*dizkigute
d. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] abisatu digute/*dizkigute
- (95) a. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] eskatu digute/dizkigute
b. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] agindu digute/dizkigute
c. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] proposatu digute/dizkigute
d. [e liburua eramateko] eta [e aldizkaria ekartzeko] gomendatu digute/dizkigute

(95)-eko aditzak ez bezala, gainera, (94)-ko gehienek (denak, *erantzun* utzita) ez dute izenezko objekturik hartzen: *hori ohartarazi, *hori erregutu, *hori abisatu. *Erantzun* aditzak berak jokabide inergatibo garbia dauka hone-lako esapideetan:

(96) Jonek erantzun zion esanez ez zitzaiola egokia iruditzen

Laguntzailearen eta infinitiboaren arteko komunztadura beharrezkoa delako hipotesia gezurtatzen du itxura batean *lotu* aspektu aditzak. Dakigunez, aditz honek datibozko komunztadura egiten du infinitiboarekin. Guztiarekin ere, ez du urruneko komunztadurarik onartzen. Kontua da aditz honen menpekhoa, infinitiboarekin datibozko komunztadura egiten duten beste aditz batzuek ez bezala (*ekin*, *utzi*) irla sintaktikoaren ezaugarriak dituela. Ateraketa sintaktikoa ezinezkoa da *lotu*-ren osagarritik:

- (97) a. ??Zer lotu zaio [e irakurtzeari]?
 b. Zer utzi dio [e irakurtzeari]?
 c. Zer ekin dio [e irakurtzeari]?

Eta infinitiboa bera adjunktu bat bezala portatzen da berau denean ateratzen den sintagma: irla ahulek (Cinque,90, besteak beste) ateraketa galarazten dute kasu horretan:

- (98) a. ??[e irakurtzeari]; ez zaio sekula lotu t_i (Ezezko irla)
 b. ??[e irakurtzeari] aspaldi dakigu [t lotu zitzaiola] (irla faktiboa)
 c. ??[e irakurtzeari] galdetu didate [zein t lotu zaion] (NZ-irla)

Honek beste baldintza bat agerian jartzen du: adjunktuen barneko objektuekin ezin da urruneko komunztadurarik eduki. Baldintza honek beregaineko ebidentzia badu, *lotu*-ren kasuaz aparte. Horra esate baterako, ondoko etsenpluak, zeinetan laguntzailea jokatugabeko perpausaren barneko objektuarekin komunztadura egiten saiatzen den:

- (99) a. Lanean segitu dut/*ditut [e sosak irabazteko]
 b. Lanean segitu dut/*ditut [e sosak irabazi alde]
 c. Lanean segitu dut/*ditut [e sosak noiz irabaziko]

Lotu-ren komunztadura bitxi xamarra gertatzen da ohiko komunztaduraren eginkizunaren aurrean, normalki argumentuak markatzen baititu. Honetan, *lotu*-k galdetzen duen kasu datiboa ez da urruntzen postposiziozko infinitiboetatik. Ez da alferrik etorriko agian hemen gogoratzea datiboaren eta postposiziobidearen muga maiz aski lausoa (Albizu, 02; Arregi eta Ormazabal, 03).

2.2. Predikatuen izaera

Infinitiboarekiko komunztadurak urruneko komunztadura egiten duten aditzak eta egiten ez dutenak bereiztea ahalbidetzen digu. Bigarren egiteko bat badugu oraindik hala ere: zerk bereizten dituen urruneko numero komunztadura hutsa eta numero eta pertsonakoa egiten duten predikatuak. Taulari begira jartzen bagara, bada jeneralizazio bat aski esanguratsua gertatzen dena: ez dago NOR-NORI erako predikatu bakar bat ere numero+persona komunztadurarik onartzen duenik. Den-denek numero hutsezkoa egiten dute. NOR-NORI predikatuak, aldiberean, ez-kausatiboak dira. Norbaiti zerbait gustatzea, atsegin izatea, bururatzea, ahanzteak, komeni izatea, kostatzea edo damutzea ez da norberak egiten duen zerbait, baizik eta norberari gertatzen zaion zerbait. Eta era horretako predikatu guziek numero komunztadura erakusten dute. *Ikasi* aditza bera ez da nahitaez kausatiboa (Jackendoff eta Culicover-en kontra, 2003), norbaitek zerbait ikasketan aritu gabe, oharkabez, ikas dezakeen neurrian. Interesgarria da ikustea *ikasi* aditzari borondatezko modifikatzaile bat eransten zaionean urruneko numero komunztadura nabarmenki zaildu egiten dela:

- (100) a. [e adabakiak josten] ikasi du/ditu
b. [e adabakiak josten] nahita ikasi du/??ditu

Kausazio erlazioa Culicover eta Jackendoff-en moduan ulertzen dut: egile baten eta menpeko infinitiboak adierazten duen eventuren arteko kausazio erlazio bat, agerikoa edo inplizitua. Saiatzea bezalako ekintza batean, saioaren subjektuak (kontrolatzaileak) rol aktibo bat dauka menpeko eventua gertarazteko prozesuan. Ber gauza esan daiteke *pentsatu*, *erabaki*, edo *lortu* kontrol aditzei buruz. *Errefuxatu*, *galerazi* edo *utzi* (-tzeal-tzen) aditzen kasuan ere, aditzek kontrolatzailearen kausazio lanaren desegitea edo etetea adierazten dute. Aspektu aditzek denek subjektu aktibo baten kontrola eskatzen dute. *Asmatu* eta *jakin* aditzek, kontrol kasuetan, menpeko aditzak adierazten duen eventuren burutzea inplikatzeko dute, *lortu* aditzak bezala, eta burutze hori kontrolatzailearen lanaren emaitza da. *Probatu* aditzak ere kontrolatzailearen parte hartze aktiboa behar du menpeko eventua gertarazteko orduan. Ber gauza esan daiteke *irakatsi*-ri buruz. Denetan kontrolatzailea

egile edo eragile da menpeko infinitiboak adierazten duen eventuarien izapidetzean.

Numero hutsezko komunztadura egiten duten aditzengana itzultzen bagara, berriz, kontrolatzailearen inplikazioa ttipiagoa da. Hartu *eztabaidatu*, *aztertu*, *gorrotatu* edo *maitatu* aditzak. Ez dute subjektuaren inolako inplikazio kausalik eskatzen ondoko eventuarien izapidetzean. *Ukatu* aditzak printzipioz kausatiboak diren *galera* edo *utzi* aditzen parean behar luke, baina kontrol egituretan eventua burutuak baizik ez ditu onartzen, kontrolatzailearen iraganeko, momentuko edo beranduagoko egitekorik itxuratzeko ez dutenak:

- (101) a. ??Ukatu du [e hori egitea]
b. Ukatu du [e hori egin izana]

Ber gauza esan daiteke *aurpegiratu/leporatu* aditzei buruz : nahitaez interpretazio burutua ezartzen diote ondoko eventuari, eta haien subjektuek ez dute indar kausalik. *Eskeini* aditzak ere ez du kontrolatzailearen parte hartze aktiborik galdetzen:

- (102) ...pro-dat_i [e_i hori egitea] eskeini dio

(102) bezalako perpaus batean, kontrolatzaileak egite prozesuan parte hartzea erabaki dezake edo ez. Kasu berean aurkitzen dira *iritzi* eta *estimatu* aditzak. *Suposatu* edo *ekarri* bezalako aditz logikoek ez dute ondoko eventuarien izapidetzea eragiten duen kontrolatzailearik :

- (103) a. Horrek [e hamar liburu irakurtzea] suposatzen du/ditu
b. Horrek [e hamar liburu horiek konfiskatu beharra] ekarri du/?ditu

(103)-n ez dago zuzeneko kausazio erlazioz menpeko eventuarien subjektuaren (eventu horren izapidetzean zuzeneko parte hartzea duen egilearen) eta aditz logikoaren eragilearen artean (delako *horrek*). Menpeko eventua izapidetzearen erantzulea eventua horretako subjektu egilea da, ez goiko aditzaren subjektua.

Kasurik badaezpadakoenak *onartu*, *adostu/hitzartu* eta *aukeratu* aditzak dira. Hauek ekintzak aukeratzen dituzte semantikoki, eta ematen du printzipioz, zerbait egitea *onartu*, *hitzartu* edo aukeratzen duenak baduela zuzeneko parte hartzea egitate horren izapidetzean. Guztiarekin ere, ez dirudi NP-predikatuen klase berekoak direnik, kausazioari dagokionean. Bada

diferentzia nabarmen bat NOR-NORK laguntzailea hartzen duten aditzen artean, numero komunztadura edo numero+persona egin. Lehenbizikoek ageriko kausa predikatu bat onartzen dute (arazi), hain aise ez bada ere denentzako:

- (104) a. [e zerbait egitea] onartuarazi diogu
 b. [e zerbait egitea] hitzartuarazi diegu
 c. [e ikasketa horiek egitea] aukeratuarazi diegu
- (105) a. [e bere ugazaba zaintzea] maitearazi diogu
 b. [e bere ugazaba zaintzea] gorrotarazi diogu
 c. ?[e proposamen hori aintzat hartzea] baztertuarazi diogu
 d. [e problema horiek konpontzea (edo ez)] aztertuarazi diegu
 e. [e tranpak egin izana] ukatuarazi diegu
 f. [problema horiek konpontzea (edo ez)] eztabaidatuarazi diegu

Bigarrenek ez:

- (106) a. *[e hori egunen batean egitea] pentsatuarazi diogu
 b. ?[e hori egitea] errefuxatuarazi diegu
 c. *[e hori egitea] lortuarazi diegu
 d. *[e hori egiten] probatuarazi diegu
 e. *[e hori egiten] utziarazi diegu
 f. *[e zu ikusten] asmatuarazi diogu
 g. *[e zu ondo tratatzen] jakinarazi diogu
 h. *[e zu aurkitzen] saiatarazi diogu
 i. *[e zu janzen] bukatuarazi/segituarazi diogu

Ematen du predikatu batek ezin duela egile-rol bat baino gehiago izan. Eventua abiarazten duen eragilea bakarra izan behar du (Talmy, 85). Aditzaren balentzian rol tematiko bat gehiago ezartzen dugunean, eta berau egiletzakoa bada, theta teoriaren bortxatze bat gertatzen da. *Pentsatu* bezalako predikatuen subjektuak zinezko egile/eragileak dira, beste egile/eragile batekin ezin batu daitezkeenak. *Onartu* bezalako aditzen subjektuak, aldiz, beherago daude kausazioaren mailan. Honek guztiak aditz hauen egitura lexikoaren gaineko lan sistematikoa galdetzen du, artikulua honetara aldatzeko modurik izan ez dudana. Honekin lotua egon liteke hala ere, *pentsatu/lortu* bezalako aditzak eta *onartu*-erakoak bereizten dituen beste ezaugarri bat: lehenbizikoek ez dute banaturiko aitzindaririk onartzen; bigarrenek bai:

- (107) a. Jonek_i esan du Aitorrek_j onartu duela [e_{i+j} arrantzara ateratzea],
eguraldi honekin bada ere
b. Jonek_i esan du Aitorrekin_j hitzartu duela [e_{i+j} arrantzara ateratzea]
- (108) a. Jonek_i esan du Aitorrek_j pentsatu duela [e_{j/*i+j} arrantzara ateratzea]
b. Jonek_i esan du Aitorrek_j lortu duela [e_{i/*i+j} arrantzara ateratzea]

Bukatzeko, aipatu nahi nituzke kausazioaren bidetik inola ere esplikatu ezin diren ale batzuk, hala nola *maite+edun*, *gogoko+edun* erakoak batetik, eta modu perifrasiak bestetik (nahiz eta Jackendoff-en sisteman, Talmy-ren lanari (1985) jarraitzen diona, hauek ere predikatu kausatiboak diren –ikusi baitaere Jackendoff 1993). Aditz hauek guztiek gauza bat dute komunean: ez dezakete infinitiboaren barneko lehen edo bigarren pertsonako izenordain batekin komunztadurarik ez egin (baita Goenaga, 84, 197-200). Adibide gisa:

- (109) a. [e zu ikusi] behar *du/zaitu
b. [e zu ikustea gorroto] ??du/zaitu

Fenomeno honek aditzera ematen du kasu hauetan zinez “perpaus bakarrek” egitura baten aitzinean garela. Hau da, kasu hauetan ez dira ezartzen gainerako predikatueta ezarri ditugun baldintza semantiko-lexikoak. Besterik gabe predikatu hauen infinitibozko osagarriak egitura arinegiak dira, nolabait esateko, pertsona tasunak eduki ahal izateko. Hauek nahitaez denbora eta pertsona adierazle bakarrari itxekitzen zaizkio: perpaus nagusiko laguntzaileari. Honen aldeko ebidentzia konparazio batek ematen du. NP- eta N-predikatuen zerrendak konparatzen baditugu, badira aditzak bi zerrenda horietan agertzen direnak, aspektuaren aldetiko diferentzia ttipi bat tarteko: *gorroto+edun* /*gorrotatu*, *desio+edun* /*desiatu*, *maite+edun* /*maitatu*, *atsegin+edun* /*atsegin+izan*. Aldizkatze hauetan lehendabizi datozen formek numero+pertsona komunztadura onartzen dute, eta derrigor egitera behartuak dira gainera; bigarrenak, berriz, numerokoa bakarrik egiten dute, eta aukeran dute egitea. Har ditzagun *gorroto+edun* /*gorrotatu*, *maite+edun* /*maitatu* eta *desio+edun* /*desiatu* aditz pareak:

- (110) a. Gorroto zaitu [e e ikustea]
b. Gorroto ??du [e zu ikustea]
c. Gorrotatzen ??zaitu/du [e e ikustea]
d. [e horrelako liburuak irakurtzea] gorrotatzen du/ditu

- (111) a. [e e ikustea] maite zaitu
 b. [e zu ikustea] maite ?du
 c. ??[e e ikustea] maitatzen *zaitu
 d. [e horrelako liburuak irakurtzea] maitatzen du/ditu
- (112) a. [e e ikustea] desio zaitu
 b. [e zu ikustea] desio ??du
 c. ?[e e ikustea] desiatzen zaitu
 d. [e horrelako liburuak irakurtzea] desiatzen du/ditu

Numero+persona urruneko komunztadura egotea aspektu marken baitan dago. *Gorrito/maite+edun* formek ez dute ageriko aspektu markarik agertzen, eta haien interpretazio aspektuala nahitaez generikoa da (ikus Etxepare, 03). Numero komunztadura aukera bakarra da aspektu marka ageriko bat dugun bezain laster: ohikotasuna adierazten duen *-tzen*, edota bukatutasuna eta maiztasuna adierazten duten partizipioa eta *izan* laguntzailea. Hau da, sintaxi egitura konplexuagotzen dugun bezain laster, numero komunztadura da posible den bakarra, eta hautazko bihurtzen da. Nolabait esateko, hautazko urruneko komunztadura sintaxi egiturako konplexutasun maila batetik aurrera konputatzen hasten den zerbait da.

2.3. Lokalitate baldintzak urruneko komunztaduran

Numero eta numero+persona komunztadurak ez dira bakarrik baitmentzen dituzten predikatuen sailen arabera bereizten. Batak eta besteak lokalitate baldintza desberdinak erakusten dituzte. Kontsidera ditzagun honako kasuak:

- (113) a. [e [e nobela beltzak erosten] saiatzea] erabaki dute/dituzte
 b. [e [e laguntzen] segitzea] pentsatu dute/dizute
 c. Nahiago dizute [e [e berehala obeditzen] hastea]
- (114) a. [e [e nobela beltzak irakurtzen] saiatzea] aztertu dute/*dituzte
 b. [e [e nobelak argitaratzen] aritzea] aukeratu dute/*dituzte
 c. [e [e nobelak argitaratzea] erabakitzea] eztabaidatu dute/*dituzte
- (115) a. [e [e nobela beltzak argitaratzea] aztertzea] hitzartu dute/*dituzte
 b. [e [e nobela beltzak argitaratza] onartzea] eztabaidatu dute/*dituzte
- (116) a. [e [e zu kontratatzea] aztertzen] hasi dira/*zaituzte
 b. [e [e zu kontratatzea] eztabaidatzen] segitu dute/*zaituzte

Goiko konfigurazioek N-klaseko eta NP-klaseko predikatuen hurrenkera desberdinak aurkezten dituzte. Hauexek (hurrenez hurren):

- (117) a. [...[...DP...AS]...NP-AS]...NP-AS Lag]
 b. [...[...DP...AS]...NP-AS]...N-AS Lag]
 c. [...[...DP...AS]...N-AS]...N-AS Lag]
 d. [...[...DP...AS]...N-AS]...NP-AS Lag]

Pertsona+numero komunztadura onartzen duten predikatuak ondozkatu daitezke urruneko komunztadura galerazi gabe. Numero komunztadura hutsa baizik ahalbidetzen ez duten predikatuak aldiz, berbertako erlazioa behar dute komunztagaiarekin: komunztadura ezin daiteke egin lehen menpeko osagarriaren objektuarekin baizik. Osagarriaren osagarriaren barnean diren elementuak numero komunztadura hutsa baimentzen duten predikatuen helmenetik kanpo gelditzen dira. Goiko egiturak hartuta, emaitzak honakoak dira:

- (118) a. [...[...DP_i...AS]...NP-AS]...NP-AS Lag_i]
 b. * [...[...DP_i...AS]...NP-AS]...N-AS Lag_i]
 c. * [...[...DP_i...AS]...N-AS]...N-AS Lag_i]
 d. * [...[...DP_i...AS]...N-AS]...NP-AS Lag_i]

Lokalitate baldintza honek, NOR-NORI-NORK sailean bereizketa egiteko bidea ematen digu. Gogora gaitezen sail honetan ezin dugula berehala jakin predikatu jakin bat pertsona+numero komunztadura ahalbidetzen duen sailekoa den ala, aitzitik, numero komunztadura baizik onartzen ez dutenen sailari dagokion. NOR-NORI-NORK saileko aditzek ez baitezakete NOR forman hirugarren pertsonako komunztadura besterik egin. Lokalitate baldintzak aldiz, bidea ematen digu aditz ditransitibo jakin bat zein sailari dagokion jakiteko. Menpeko bat baino gehiagoren gaineko urruneko komunztadura amctitzen badu, numero+persona komunztadura baimentzen duten aditzen sailekoa izango da. Bestela, numero hutsezko komunztadura onartzen dutenekoa. Test honen arabera, *eskeini*, *iritzi*, eta *leporatu/aurpegiratu* numero hutsezkoen sailari dagozkio, eta *eskatu*, *agindu*, *gomendatu*, *proposatu*, *sujeritu*, *debekatu* eta *uko egin* berriz, numero+pertsonakoari:

- (119) a. [e [e nobela beltzak argitaratzen] hastera] eskeini diote/*dizkiote
 b. [e [e nobela beltzak argitaratzen] hasterari] ongi iritzi diote/*diote
 c. [e [e nobela beltzak argitaratzen] hastera] leporatu/aurpegiratu diote/*dizkiote

- d. [e [e nobela beltzak argitaratzen] hastea] estimatu diote/*dizkiote
- (120) a. [e [e nobela beltzak argitaratzen] segitzea] eskatu diote/dizkiote
 b. [e [e nobela beltzak argitaratzen] segitzea] gomendatu diote/dizkiote
 c. [e [e nobela beltzak argitaratzen] segitzea] agindu diote/dizkiote
 d. [e [e nobela beltzak argitaratzen] segitzea] debekatu diote/dizkiote
 e. [e [e nobela beltzak argitaratzen] segitzeari] uko egin diote/diete

2.3. Menpeko subjektuaren izaera eta urruneko komunztadura

Orain arte ikusi dugunak, honako jeneralizazioa egiteko bidea ematen digu: urruneko komunztadura predikatu jakin batzuekin gertatzen da, eta beti ere menpeko osagarriaren objektuarekin egiten da. Azken kondizio hau bermatzen duen beste datu bat, hauxe: predikatu inakusatiboen argumentu absolutiboa ez da komunztagai egokia, kasu eta rol tematikoen aldetik perpaus iragankorren objektuaren parekoa bada ere. Ikus hartara honako etsenpluak:

- (121) a. [Bertan liburuak egotea] gustatzen zaio/ ??zaizkio
 b. [Bertan liburuak egotea] gorroto du/??ditu
 c. [Bertan liburuak egotea] adostu/hitzartu/erabaki/errefuxatu/eskeini/ dute/*dituzte
- (122) a. [Bertan liburuak egoteari] ongi iritzi diot/*diet
 b. [Bertan liburuak edukitzeari] utzi dio/*diet
 c. [Bertan liburuak gordetzeari] ekin dio/*die
 d. [Bertan liburuak edukitzeari] uko egin dio/*die
- (123) a. [emakumeak bertan izatea] ez zitzaien/*zitzaizkien gustatu alarde tradizionalakoei
 b.[emakumeak bertara hurbiltzea] ez zitzaien/*zitzaizkien gustatu alarde tradizionalakoei
- (124) a. [e ariketak egitea] kostatzen zaizkio
 b.*[haurrak geldirik egotea] kostatzen zaizkio

Iduri du, honenbestez, komunztagaiak objektua izan behar duela nahi-taez. Objektuaren gaineko baldintza horrezaz gainera, badira beste baldintza batzuk subjektuaren izaerarekin zuzenki lotuak daudenak. Har esate baterako ondoko perpausok:

- (125) a. [e nobela beltzak irakurtzea] gustatzen zait/zaizkit
 b. [Jonek nobela beltzak irakurtzea] gustatzen zait/*zaizkit
- (126) a. [e tesi horiek zuzentzea] onartu zuen/zituen
 b. [Jonek tesi horiek zuzentzea] onartu zuen/*zituen (Peruk)
- (127) a. [e liburu horiek erostea] erabaki du/ditu
 b. [Jonek liburu horiek erostea] erabaki du/*ditu (Peruk)
- (128) a. [e etxera gonbidatzea] pentsatu dut/dizut
 b. [Nere anaiak zuri etxera gonbidatzea] pentsatu dut/*dizut

Hautazko kontrol egituretan, subjektuak ezin du lexikalizatua egon. Baldintza hau, hala ere, lexikalizaturiko subjektuez haratago hedatzen dela ematen du. Subjektu lexikalizatuarekin gertatzen dena interpretazio obiatiboa duten infinitiboetan aurkitzen dugu baita ere:

- (129) a. pro_i -erg nahiago dute/*dituzte [e_j liburu merkeak erostea]
 b. pro_i -erg [e_j liburu merkeak erostea] nahi du/*ditu
 c. pro_i -erg [e_j liburu merkeak erostea] behar du/*ditu

(129)-ko predikatuek subkategorizazio sintaktiko bikoitzeko aditzak dira. Partizipiozko nahiz infinitibozko osagarriak har ditzakete. Hizkera askotan hala ere, bi menpeko klase horiek interpretazio desberdina behartzen dute. Partizipiozko osagarrien kasuan, isilpeko subjektuak, menpeko predikatuari dagokionak, predikatu nagusiaren subjektuaren erreferentzia berbera izan behar du. Hauek, kontrol hertsiko kasuak dira:

- (130) a. Jonek nahiago du [e e erosi]
 b. Jonek [e e erosi] nahi du
 c. Jonek [e e erosten] ahal ditu
 d. Jonek [e e erosi] behar ditu

Infinitibozko menpekoen kasuan, interpretazioa obiatiboa izan behar du, nahitaez:

- (131) a. Jonek_i [norbaitek/ e_j e erostea] nahi du
 b. Jonek_i [norbaitek/ e_j e erostea] behar du
 c. Jonek_i [norbaitek/ e_j e erostea] nahiago du

Interpretazio honekin, urruneko komuntadura ezinezkoa gertatzen da. Ezintasun honen baitan ulertu behar dira agian, honako kasuak:

- (132) a. $\text{pro}_i\text{-erg}$ [e_j bere liburuak konfiskatzea] jasan behar izan du/*ditu
 b. $\text{pro}_i\text{-erg}$ [e_j liburu horiek eramatea] ez dezake/*ditzake sufri
 c. $\text{pro}_i\text{-erg}$ [e_j liburu horiek debekatzea] ez du/*ditu ulertzen
 d. $\text{pro}_i\text{-erg}$ [e_j bere idatziak debekatzea] ez du/*ditu onartu/ametitu

(132a-c) irakurketa obiatiboaz bestelakorik izan ez dezaketen aditzak dira. (132d), berriz, urruneko numero komunztadura baimentzen duen aditz bat da. (132d)-k halabaina, irakurketa obiatiboa du halabeharrez, eta kontestu horretan urruneko komunztadura ezinezkoa gertatzen da.

Begira orain kontraste honi:

- (133) a. [e liburu horiek debekatzeko] eskatu dut/??ditut
 b. [e liburu horiek debekatzeko] agindu dut/*ditut
 c. [e liburu horiek debekatzeko] galdetu dut/*ditut
 d. [e liburu horiek debekatzeko] sujeritu dut/*ditut
 e. [e liburu horiek debekatzeko] proposatu dut/ ??ditut
 f. [e liburu horiek debekatzeko] galerazi dugu/ ??ditugu

(133)-ko aditzak urruneko numero komunztadura onartzen duten aditzak dira. Aldiberean, datibo kontrolatzailea duten aditzak dira. Datiboa ezabatuz gero, aditza ageriko kontrolatzailearik gabe gelditzen da. Kontestu honetan, menpeko infinitiboaren interpretazioa obiatiboa da. Kasu horietan, adierazi dugun bezala, urruneko komunztadura ezinezkoa da. Kontrolatzailearen eta menpeko infinitiboaren subjektuaren indizekidetasuna dohako komunztaduraren giltza bada, espero dugu goiko saileko aditzei datibo bat erantsiz gero dohako komunztadura berragertuko dela. Predikzioa, dakigun bezala, betetzen da :

- (134) a. ... $\text{pro}_i\text{-dat}$ [e_i liburu horiek erosteko] eskatu dizkiot
 b. ... $\text{pro}_i\text{-dat}$ [e_i liburu horiek erosteko] agindu dizkiot
 c. ... $\text{pro}_i\text{-dat}$ [e_i liburu horiek erosteko] sujeritu dizkiot
 d. ... $\text{pro}_i\text{-dat}$ [e_i liburu horiek erosteko] proposatu dizkiot
 e. ... $\text{pro}_i\text{-dat}$ [e_i liburu horiek irakurtzea] galerazi dizkiot

Obiazioa, kontrolatzaile baten faltaren azpikasu bat baino ez du ematen hala ere. Har esate baterako (135):

- (136) a. [e liburuak gordetzea] merezi du/*ditu (merezi duen gauza bat)
 b. pro_i [e_i liburuak gordetzea] merezi dituzu

(136a) etsenpluan perpaus nagusiko subjektua inbertsonala da, ingelesaren *it* espletiboaren idekoa. Horrenbestez, ez dezake menpeko subjektua kontrola. Subjektu inbertsonalaren ordeztu subjektu bertsonala sartzen badugu, menpeko subjektua kontrola dezakeena, urruneko numero komunztadura posible da. Urruneko komunztadura ezinezko gertatzen da berriz ere irakurketa obiatiboa behartu edo subjektu lexikalizatua agertzen bada menpeko infinitiboan:

- (137) a. pro [Jonek liburuak gordetzea] merezi duzu/*dituzu
b. pro_i [e_j liburuak gordetzea] merezi dute/*dituzte (indizeak paratu)

Beste horrenbeste gertatzen da kasu hauetan:

- (138) a. [e liburuak lapurtzea] gerta liteke/*litezke
b. [e liburuak lapurtzea] komeni da/*dira
c. [e liburuak irakurtzea] zail da/*dira
d. On da/*dira [e liburuak irakurtzea]

(138)ko aditz batzuek datibo kontrolatzaile bat izan dezakete NOR-NORI gisa jokatzeko direnean. Holakoetan, urruneko komunztadura berriz ere posible da:

- (139) a. pro_i [e_j liburuak irakurtzea] komeni zaizu/zaizkizu
b. pro_i [e_j liburuak irakurtzea] zail izango zaizu/zaizkizu

Hala ere, lexikalizaturiko subjektu batez agertzen badira, edo irakurketa obiatiboa badute, urruneko komunztaduraren aukera desagertzen da:

- (140) a. [Jonek liburuak irakurtzea] komeni zaizu/*zaizkizu
b. pro_i [e_j liburuak irakurtzea] zail izango zaizu/*zaizkizu

Modu abstraktu batean emanak, hona hemen axolazko konfigurazioak (subjektu kontroleko kasuei bakarrik dagozkienak):

- (141) a. DP-Sub_i [e_i ... DP_k-Obj...] A Lag_k
b. *DP-Sub_i [e_j ... DP_k-Obj...] A Lag_k
c. *DP-Sub [DP-Sub ... DP_k-Obj...] A Lag_k

3. Urruneko komunztadura eta klitikoaren igoera

3.1. Klitiko igoeraren zenbait baldintza eta urruneko komunztadura

Numero eta pertsona komunztadura onartzen duten aditzek, zuzen osagarriarekin edo zeharrekoarekin egin dezakete komunztadura:

- (142) a. [e e e ematen] jakin dizute
b. [e e erosten] jakin dituzte

Baita biekin egin ere, menpeko infinitiboak argumentu bat baino gehiago badauka:

- (143) a. [e e ematen] segitu dizkizuegu
b. [e e erakusten] bukatu dizkizuegu
c. Saiatu dizkizuegu [e e ematen]
d. Ez dizkizuegu [e e ematen] asmatu
e. [e e e ematen] jakin dizkizute

Interesgarria dena, honako komunztadura ez da posible:

- (144) a. [e zuri/Aitorri e ematen] segitu dugu/*ditugu
b. [e zuri/Aitorri e erakusten] bukatu dugu/*ditugu
c. [e zuri/Aitorri e ematen] jakin du/*ditu

Hau da: objektuari dagokion numero komunztadura ez daiteke islatu laguntzailean zehar osagarriari dagokiona ez bada bera ere bertan agertzen. Alderantzizkoa ere gertatzen da, (37) lekuko:

- (145) a. [e e margo-lanak erakusten] segitu *diegu/dizkiegu
b. [e e margo-lanak erakusten] bukatu *diegu/dizkiegu
c. [e e liburuak itzultzen] saiatu *dizuegu/dizkizuegu
d. [e e liburuak itzultzen] jakin (*)dizue/dizkizue

Kontrol hertsiko kasuetan ematen den urruneko komunztadurak klitikoaren igoeraren oso antzekoa da. Klitikoak, goiko kasuan bezala, zuzen osagarriarekin zein zehar osagarriarekin lot daitezke:

- (146) a. Lo ha intentado [e comprar t]
b. Le ha intentado [e dar t el jarabe]

Eta klitiko bat baino gehiago dagoenean, biak batera jo behar dute gora, edo elkarrekin menpeko perpausean gelditu :

- (147) a. Se lo ha intentado [e dar t t]
 b. *Se ha intentado [e darle t]
 c. *Lo ha intentado [e darse t]

Klitikoen igoera gainera, oso antzeko predikatuekin gertatzen da, birregiturazkoak deitzen direnak. Euskarazko urruneko komunztadura, pertsona gehi numerokoa, hizkuntza erromantzeetako klitiko igoerarekin konparatu daiteke:

- (148) a. Lo ha querido/terminado de comprar t
 b. Lo ha seguido comprando t
 c. Lo necesitaba comprar
- (149) a. Lo ha intentado comprar t
 b. (No) lo ha acertado a comprar t
 c. Lo ha conseguido comprar t
 d. Se lo ha dejado comprar t t

Beste kontu bat da zer gertatzen den numero hutsezko komunztadurarekin. Har dezagun *jakin* eta *ikasi*-ren arteko kontrastea:

- (150) a. [e e erosten] jakin du/ditu
 b. [e e erosten] ikasi du/ditu
- (151) a. [e e e ematen] jakin dizu
 b. [e e e ematen] ikasi *dizu/*dio/*digu

Antzeko kontraste bat gertatzen da gaztelaniaz ere:

- (152) a. Lo ha sabido manejar t
 b. Lo ha aprendido a manejar t
- (153) a. Me/Te/Le ha sabido dar el jarabe t
 b. *Me/*Te/*Le ha aprendido a dar el jarabe t
- (154) a. Me/Te/Le ha sabido convencer t
 b. *Me/*Te/*Le ha aprendido a convencer t

Kontestu batzuek, gaztelaniaz, akusativo formako klitikoaren igoera baizik ez dute baimentzen. Euskaraz, kontestu horietan beretan, numero komunztadura da bakarrik posible. *Ahantzi/ahaztu*-rekin gauza bera gertatzen da:

(155) a. Erosten ahaztu zaio/zaizkio

b. Erosten ahaztu du/ditu

c. Laguntzen ahaztu *dit/*nau

(156) a. Ha olvidado comprarlo

b. Lo ha olvidado comprar

c. Ha olvidado ayudarme/te/le

d. *Me/*Te/*Le he olvidado ayudar

Numero komunztadura eta 3.pertsonako klitikoa berdintzen dituen hipotesiakn hala ere, problemak izango lituzke beste kasu batzuetan. NOR-NORI eran jokaturako aditzek numeroko urruneko komunztadura onartzen dute bakarrik. Baina Gaztelaniaz esate baterako, klitikoaren igoera ezinezkoa da kontestu horietan, 3. pertsonakoa dela ere:

(157) a. Le ha gustado comprarlo

b. Se lo ha gustado comprar

(158) a. Le ha costado entenderlo

b. *Se lo ha costado entender

Badira beste datu batzuk klitiko igoera eta numero hutsezko komunztadura bereizten dituztenak. Kontuan har ditzagun esate baterako honako kontrasteak:

(159) a. [Esan didazun botika erosten] hasi naiz

b. *[Esan didazun botika erosten] hasi dut

(160) a. [e zu ondo tratatzen] hasi dira

b. [e zu ondo tratatzen] hasi zaituzte

ⁱ Hemen, infinitiboa ez da ergatibo kasuan agertzen, subjektua izenki hutsa bada galdetzen duen bezala:

(i) Horrek/*hori atentzioa ematen dit

Infinitibozko subjektuaren kasuan kasua erkatzen duen beste elementu bat proposatzera behartuta gaudela ematen du: *Edun* laguntzailearekin loturiko izenordain isil bat. Isila izatea bestalde derrigorrezkoa da, (ii) lekuko.

(ii) *Horrek atentzioa ematen dit [e horrela jantzita joatea]

Gai honek lan honen mugak gaintzen ditu.

- (161) a. [e gizajoa ondo tratatzen] hasi dira azkenean, ospital horretan
 b. ?[e gizajoa ondo tratatzen] hasi dute azkenean, ospital horretan

Hasi bezalako aspektu aditzak pertsona eta numero komunztadura onartzen ditu menpeko infinitiboaren objektuarekin, baina ez beti: (159b)-k erakusten du urruneko komunztadura biziduna den argumentu batekin egin behar dela, baldin (160b-161b)-ekin konparatzen badugu. Ondoko kasuak adierazten digu kontuak ez direla biziduntasunarekin bakarrik lotuak:

- (162) a. *Claudiok [e esklabu galoak erosten] hasi ditu
 b. Claudio [e esklabu galoak erosten] hasi da

Ematen du NOR erako birregituraketa predikatuekin, pertsona eta numeroko urruneko komunztadura bi baldintzaren menpe dagoela: objektuaren pertsona batetik (lehen edo bigarrenekoa izan behar du), eta haren ukiberatasuna (*affectedness* hitza –Tenny, 87- honela itzultzea egoki bada behintzat). Ukiberatasuna, predikatuak adierazten duen gertakariak objektua semantikoki jo eta eraldatzeko duen ahalmenari lotua den nozioa da. Gertakari klase batzuek, hala nola *tratatu*, *sendatu*, *hezi*, *hornitu* gertakariaren gaia aldatua uzten dute, ezaugarri berri baten jabe. *Hezi*-ren kasuan, aldaketa gai horrek eskuratzen duen ezagupen berri bat da. *Sendatu*-ren kasuan, osasunaren jabe egiten da. *Tratatu*-ren kasuan, esango dugu, zaindua gertatzen dela. Honelako aditzekin urruneko komunztadura posible da, bazterreko formak ematen baditu ere:

- (163) a. ?Claudiok [e bere semeak Erromako ohituretan hezitzen] hasi ditu
 b. ?Claudio [e bere semeak era guzietako ezagupenez hornitzen] hasi ditu
 c. ?Druidak [e herriko zaharrak (ukendu miresgarri batez) sendatzen] hasi ditu
 d. ?Zahar-etxe horretan, [e zaharrak akatzen] ari dituzte
 e. ?Botika honek [e bertako zaharrak tontoilotzen] bukatu ditu

Bibliografia

- Albizu, P. (1998) "Generalized Person-Case Constraint: A Case for a Syntax-Driven Inflectional Morphology" In M. Uribe-Etxebarria eta A. Mendikoetxea (arg.) *Theoretical Issues on the Morphology-Syntax Interface*. ASJUren gehigarriak XL, Gipuzkoako Foru Aldundia. 1-33.
- Albizu, P. (2002) "Datibo sintagmen izaera sintaktikoaren inguruan: eztabai-darako oinarrizko zenbait datu" P. Albizu eta B. Fernandez (arg) *Kasu eta Komuntaduraren gainean-On Case and Agreement*, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo. 49-70.
- Albizu, P. (2001) « Sobre la distribución sintáctica de las formas finitas del verbo vasco: condicionamiento léxico y sintáctico » *ASJU* agertzekoa.
- Arregi, K. (2002) "Person and number inflection in Basque" In P. Albizu eta B. Fernández (arg.) *Kasu eta Komuntaduraren gainean-On Case and Agreement*, Euskal Herriko Unibertsitatea. 71-112.
- Artiagoitia, X. (1994) "Verbal projections in Basque and minimal structure" *International Journal of Basque Linguistics and Philology ASJU*, XXVIII-2, 339-505.
- Artiagoitia, X. (2003) "The functional structure of the basque noun phrase" In X. Artiagoitia, P. Goenaga eta J. Lakarra (arg.) *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. De Rijk*, ASJUren gehigarriak, XLIV, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo. 73-90.
- Artiagoitia, X. (2003) "Complementation" In J.I. Hualde eta J. Ortiz de Urbina (arg.) *A Grammar of Basque*, Mouton de Gruyter. 634-709.
- Culicover, P. eta R. Jackendoff (2003) "The semantic basis of control in English" *Language* 79, 3, 517-556.
- Den Dikken, M. (1999) « Agreement and Clause Union » Ms. CUNY.
- Etxepare, R. (2003a) "Valency and argument structure in the basque verb" In J.I. Hualde eta J. Ortiz de Urbina (arg.) *A Grammar of Basque*, Mouton de Gruyter. 363-425.
- Etxepare, R. (2003b) « Long-Distance agreement, obviation and locality in Basque » *Prestatzen*.
- Goenaga, P. (1984) *Euskal sintaxia: konplementazioa eta nominalizazioa*. Euskal Herriko Unibertsitateko doktoradutza tesi argitaragabea.
- Goenaga, P. (2003) "Euskal gramatika puntu batez: ahalaz eta ezinaz" In X. Artiagoitia, P. Goenaga eta J. Lakarra (arg) *Erramu Boneta: A Festschrift for Rudolf P. De Rijk*, ASJU-ren gehigarriak XLIV, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo. 261-276.

- Kayne, R. (1989) "Null subjects and clitic climbing" Osvaldo Jaeggli eta Ken Safir (arg) *The Null Subject Parameter*, Kluwer, Dordrecht. 239-261.
- Landau, I. (1999). *Elements of control*. MITko doktoradutza tesia.
- Mahajan, A. (1989) "Agreement and agreement phrases" *MIT Working Papers in Linguistics* 10.
- Ormazabal, J. (1988) "Modal verbs in Basque and head movement" J.A. Lakarra eta I. Ruiz Arzalluz (arg) *Memoriae L. Mitxelena Magistri Sacrum. Pars Altera*. Gipuzkoako Foru Aldundia, Donostia. 835-845.
- Ormazabal, J. eta J. Romero (1998) "On the syntactic nature of the me-lui and the Person-Case Constraint" *International Journal of Basque Language and Linguistics ASJU*, XXXII-2, 415-433.
- Polinsky, M. eta E. Potsdam (2001) "Long-Distance Agreement and Topic in Tsez" *Natural Language and Linguistics Theory* 19-3, 583-646.
- San Martin, I. eta J. Uriagereka (2003) "Infinitival complementation in Basque » In X. Artiagoitia, P. Goenaga eta J. Lakarra (arg) *Erramu Boneta: A Festschrift for Rudolf P. De Rijk*, ASJU-ren gehigarriak XLIV, Euskal Herriko Unibertsitatea, Bilbo. 597-610.
- Wurmbrand, S. (1998) *Infinitives*. MITko tesi argitaragabea.
- Zushi, M. (2001) *Long Distance Dependencies*. Outstanding Dissertations in Linguistics, Garland Publishing, Inc.